ПРОГРАМА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ РІВНЕНЩИНИ НА 2026–2030 РОКИ

ВСТУП

Програма національного виховання в закладах освіти Рівненщини на 2026–2030 роки *(далі – Програма)* – це комплексні нормативно обґрунтовані науково-методичні засади, що визначають програмно-педагогічний контекст ключових пріоритетів, мети, завдань та напрямів формування життєвих і національних цінностей дітей та учнівської молоді в освітньому процесі. Програма спрямована на виховання самодостатніх українців, здатних інтегруватися в сучасне суспільство, захищати незалежність своєї держави та розбудовувати Україну у воєнний та післявоєнний час, зважаючи на історико-культурну спадщину та патріотичні та духовні традиції Рівненщини й України.

Сучасне виховання в умовах Нової української школи має наскрізний характер виховання цінностей. Особливістю реалізації Програми є визначення кожним закладом освіти власних *освітньо-виховних стратегій* – комплексних довгострокових планів, дій та підходів, що визначають досягнення головних цілей, напрямів, методів та інструментів єдності навчання, виховання і розвитку здобувачів освіти. Вони розбудовуються на *спільних цінностях виховання* – фундаментальних світоглядних орієнтирах, що визнають, поділяють та впроваджують усі учасники освітнього процесу (батьки, педагоги, діти) для формування цілісної життєво компетентної особистості.

Мета Програми – розвиток ідей та формування системи національного виховання у закладах освіти, спрямованих на становлення всебічно розвиненої, високодуховної патріотичної особистості здобувача/ки освіти, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, має активну громадянську позицію та глибокі національні погляди й переконання до самореалізації у житті завдяки системній гармонійній освітньо-виховній взаємодії учасників освітнього процесу.

Програма покликана допомогти дітям і учнівській молоді набути соціального досвіду та культури взаємин, засвоїти національні ціннісні орієнтири та нові соціальні ролі, успадкувати духовні та культурні надбання українського народу, сформувати національний світогляд та ціннісну патріотичну свідомість.

Виховні орієнтири виховання, закладені у Програмі, передбачають долучення дітей та учнівської молоді до історії та культури, звичаїв і традицій народу України та рідного краю, що посилює її регіональний аспект.

Зміст Програми базується на *семи засадничих групах ціннісних орієнтирів освіти та виховання:*

I. Національні та громадянські цінності.

II. Демократичні й європейські цінності.

III. Духовні та християнські цінності.

IV. Цінності людської культури.

V. Екологічні та здоров'язбережувальні цінності.

VI. Родинні та особистісно-ментальні цінності.

VII. Загальнолюдські та гуманістичні цінності.

Структура та особливості реалізації Програми.

Упровадження виділених засадничих груп ціннісних орієнтирів у закладах освіти області вибудовується через такі взаємопов'язані компоненти:

1. *Ключові ціннісні орієнтири*.

Виховання у закладі освіти будується навколо спрямування його змісту на систему цінностей, враховуючи вікові особливості дітей і учнівської молоді (аксіологічний підхід).

2. Особливості виховного процесу.

Виховний процес здійснюється через вибір напрямів реалізації виховання та моделювання впровадження складових його змісту з урахуванням структурно-функціональних особливостей закладу освіти.

3. *Інструменти впровадження*.

Комплекс актуальних форм, методів, прийомів, технологій досягнення цілей формування ціннісних орієнтирів особистості, їх переходу від змісту до практики впливу на її поведінку, дії, вчинки, ідеї, ідеали, судження, що формують погляди, переконання випускника нової української школи.

4. Очікуваний результат.

Сформована ціннісна сфера особистості як складна ієрархічна система цінностей, у структурі якої – мотиви, світогляд, свідомість, переконання, бажані цілі особистості та яка виконує функцію регулятора її ціннісно орієнтованої активності.

Ключові аспекти та особливості реалізації Програми

Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2026–2030 роки реалізується на регіональному та інституційному (локальному) рівнях, базується на нормативно-правових актах України, зокрема Законах України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2024), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про позашкільну освіту» (2000), «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022), узгоджується із загальнодержавними пріоритетами у сфері освіти та виховання, зокрема,

Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2016), «Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (2022), програмою «Нова українська школа» у поступі до цінностей» (2022), упроваджується у закладах освіти різного рівня, класних колективах, дитячих групах, громадських і творчих об'єднаннях за інтересами.

ВИХОВНІ ОРІЄНТИРИ ЗАСАДНИЧИХ ГРУП ЦІННОСТЕЙ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

І. **Виховні орієнтири національних і громадянських цінностей** – це фундаментальні світоглядні пріоритети українського виховання, на яких ґрунтується система освіти та виховання в Україні та які сприяють формуванню цілісної, патріотично свідомої особистості, здатної розбудовувати демократичне громадянське суспільство в державі.

Ключові ціннісні орієнтири:

патріотизм – любов до рідного краю, активне дієве почуття належності до державно-територіальної Вітчизни, готовність захищати незалежність та територіальну цілісність держави та глибоке усвідомлення персональної відповідальності за майбутнє України;

національна гідність та історична пам'ять – усвідомлення цінності й самобутності українського народу, повага до власної національної ідентичності та культури; знання й осмислення історичного досвіду України, шанобливе ставлення до її культурної спадщини, традицій, визначних подій і постатей та відповідальність за збереження історичної пам'яті;

мовна ідентичність – утвердження української мови як фундаментальної національної цінності, важливого маркера української національної та громадянської ідентичності, засобу культурної тяглості, суспільної комунікації та консолідації громадян України;

громадянська відповідальність та участь – усвідомлений обов'язок перед суспільством і державою; готовність активного захисту суверенітету України, а також участь у житті громади;

повага до закону та правова культура – визнання верховенства права, знання Конституції України, неухильне виконання громадянських обов'язків та розуміння зв'язку між правами людини та правопорядком;

консолідація та культура співіснування – прагнення до єдності та згуртування громадян України різного походження задля спільного демократичного майбутнього; побудова конструктивного діалогу на засадах взаємоповаги.

Особливості виховного процесу:

– визнання базових ціннісних пріоритетів українського суспільства, що ґрунтуються на розумінні єдності нації та спільної відповідальності за майбутнє держави;

– формування у здобувачів освіти усвідомлення своєї приналежності до українського народу та розуміння власного місця і ролі в житті держави та суспільства;

– утвердження української мови як національної цінності**,** важливого маркера національної та громадянської ідентичності, засобу культурної тяглості та суспільної консолідації;

– виховання поваги до культури, звичаїв, традицій представників інших націй і народностей, що живуть в Україні та за її межами;

– створення умов для розвитку активної, відповідальної та правосвідомої особистості, здатної реалізовувати свої права, виконувати громадянські обов'язки та відповідати за власні рішення;

– сприяння становленню громадянської життєвої позиції та свідомої національно-мовної особистості;

– формування поваги до громадянських цінностей, верховенства права, прав і свобод людини**,** готовності до діалогу, співпраці, суспільної солідарності та відповідальної громадянської участі.

Інструменти впровадження:

соціально-історичні реконструкції (дослідження локальної історії (історії свого міста, вулиці, родини) через призму загальнонаціональних подій);

навчання через практичне вирішення реальних проблем громади, коли учні бачать, що їхні дії безпосередньо змінюють простір навколо них;

військово-патріотичні та командні ігри (Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Джура» («Сокіл»));

*таборування та квести (*організація краєзнавчих експедицій, орієнтування на місцевості та військово-спортивних ігор, які гартують характер і формують почуття побратимства);

віртуальні екскурсії: цифрові подорожі визначними музеями України, місцями історичної слави чи заповідниками;

упорядкування меморіалів та пам'ятних місць: вшанування та дієва турбота про пам'ять захисників та визначних діячів;

історичні проєкти, програми та медійні ініціативи (дослідження минулого, розвінчування міфів і популяризація української історії)*;*

волонтерство, благодійність та громадські соціальні ініціативи задля підтримки громади та правопорядку;

активне громадянство (дитяча дипломатія та самоврядування, шкільна партисипація та бюджетування, адвокаційні кампанії та петиції стосовно навчання молоді взаємодії з місцевою владою).

ІІ. Виховні орієнтири демократичних і європейських цінностей – це система ціннісних пріоритетів у вихованні, що спрямована на формування свідомого, відповідального громадянина, здатного жити та ефективно діяти в сучасному демократичному, правовому суспільстві, а також осмислення України та українців у ціннісно-культурному вимірі європейського і світового простору.

Ключові ціннісні орієнтири:

культура людської гідності – ціннісне ставлення до себе та до інших, усвідомлення власної самодостатності та кожної людини як найвищої соціальної цінності;

верховенство права – виховання поваги до законів, справедливості та рівності всіх перед законом незалежно від будь-яких ознак чи статусу;

свобода – здатність людини усвідомлено обирати власний життєвий шлях і проєктувати майбутнє, критично мислити, формувати та вільно висловлювати власні погляди, самостійно приймати рішення й відповідати за них, поважаючи свободу, права та гідність інших;

демократизм – переконання у необхідності демократії, здатність до конструктивного діалогу, вміння відстоювати власні інтереси без порушення прав інших, готовність до участі у житті громади;

громадянська стійкість і безпека – впевненість у спроможності впливати на життя суспільства, здатність зберігати відданість демократичним інститутам і цінностям в умовах криз, війни чи дезінформації; готовність брати участь у забезпеченні національної безпеки, цивільного захисту та спротиву агресії;

рівність і права людини – самореалізація, неприйняття будь-яких форм насильства та дискримінації, захист прав кожної особистості;

толерантність – це повага, розуміння та прийняття культурного різноманіття, форм самовираження та способів вияву людської індивідуальності;

солідарність – це готовність до спільних дій заради досягнення мети, взаємної підтримки, особливо у складних життєвих ситуаціях та дотримання культури мирного співіснування;

прозорість та академічна / соціальна доброчесність – чесність перед собою та іншими, неприйняття корупції на будь-якому рівні, прагнення до прозорості у взаємодії з державними та громадськими інститутами;

справедливість – це об'єктивне неупереджене ставлення до людей, забезпечення відповідності між діями людини та їхніми наслідками (між правами та обов'язками, працею та винагородою тощо);

цифрова відповідальність та медіаімунітет – культура поведінки в цифровому просторі, повага до прав людини в мережі, критичне ставлення до джерел інформації, захист персональних даних.

Особливості виховного процесу:

– усвідомлення здобувачами освіти фундаментальних принципів Європейського Союзу та виховання поваги до європейських цінностей;

– визнання дитини рівноправним учасником освітнього процесу, який має право голосу, свободу вибору та вчиться діяти відповідально й з повагою до інших;

– залучення молоді до шкільного самоврядування та соціально-значущих ініціатив;

– формування в здобувачів освіти комунікативної культури взаємодії на засадах поваги до особистості та її кордонів, а також протидії маніпуляціям, зокрема в медіапросторі;

– утвердження політики академічної та особистісної доброчесності серед усіх учасників освітнього процесу;

– формування в здобувачів освіти відповідальності та самодисципліни, усвідомлення взаємозв'язку між особистою свободою та обов'язками перед іншими та собою.

Інструменти впровадження:

проєктна діяльність (спільне вирішення реальних проблем своєї громади або школи);

години спілкування та Дні Європи в Україні (дослідження ролі Європейського Союзу щодо єдності у різноманітті та у повсякденному житті європейців);

тренінги (впровадження стратегій децентралізації влади та демократизації суспільства в Україні в житті людини і суспільства);

моделювання життєвих ситуацій (життєвий цикл процесу змін в освіті (конкретному закладі освіти) у проєкції на людську свідомість (усвідомлення, зацікавлення, оцінювання, випробування, впровадження);

дебати (права людини та євроінтеграція);

демократичні практики (залучення до створення та прийняття правил життєдіяльності закладу, кодексу учня);

міжкультурний діалог (ознайомлення із традиціями, мовами та історією інших європейських народів);

*гуманітарні ініціативи глобального громадянства (*відзначення Міжнародного дня толерантності (16 листопада), Дня прав людини (10 грудня), акції підтримки постраждалих від екологічних чи соціальних катастроф тощо.

ІІІ. Виховні орієнтири духовних і християнських цінностей – система вищих смислових пріоритетів і морально-етичних норм, що базуються на загальнолюдській моралі і християнському світогляді та спрямовані на внутрішній розвиток особистості, формування її сумління, шляхетності та здатності жити за законами любові, добра і справедливості.

Ключові ціннісні орієнтири:

пошук сенсу життя – орієнтація на пошук свого місця в житті, на творчість, самовдосконалення і служіння суспільству*;*

любов до ближнього та милосердя – найвищі духовні цінності, що виявляються у щирій турботі про ближнього, доброзичливості, здатності до безкорисливої підтримки та співпереживання;

віра – внутрішня духовна й світоглядна опора людини, переконаність у значущості вищих смислів і цінностей, що підтримує надію, життєстійкість та здатність діяти в умовах невизначеності й випробувань;

совість (внутрішня чесність) – етичний стержень особистості, внутрішній регулятор поведінки, який спонукає людину діяти за правдою та честю навіть тоді, коли ніхто не бачить;

самоцінність та гідність – глибоке усвідомлення власної неповторності, повага до себе як до особистості, захист свого внутрішнього світу від деструктивного впливу;

вдячність та повага до життя – сприйняття людського життя як найвищого унікального дару, здатність цінувати здобутки попередніх поколінь, бути вдячним за прояви добра і краси у світі;

духовна культура та сенсотворчість – прагнення до пізнання істини, пошуку життєвих сенсів, саморозвитку та внутрішньої гармонії через рефлексію (самоаналіз) і творчість;

смиренність **–** це основа для будь-якого навчання та духовного зростання, усвідомлення особистістю своїх реальних можливостей перед Вищими силами та світом, внутрішня свобода від егоїзму, гордині та заздрості, відкритість до пізнання Істини;

прощення **–** здатність долати образу й прагнення помсти, осмислювати пережитий досвід та відновлювати внутрішню рівновагу, не заперечуючи відповідальності за заподіяну шкоду й права людини на захист власної гідності;

миролюбність – ціннісна орієнтація на мирне співжиття, повагу до людської гідності, діалог і ненасильницьке врегулювання суперечностей,

готовність запобігати конфліктам та шукати справедливі способи їхнього розв'язання.

Особливості виховного процесу:

– формування духовно-моральної культури, ознайомлення із витоками української духовності, культурною та історичною спадщиною українського народу;

– утвердження у виховному процесі фундаментальних людських і морально-етичних цінностей через плекання ідеалів добра, чесності, милосердя та формування свідомого світогляду;

– створення духовно-творчого розвивального середовища через інтеграцію етичних норм та світоглядних цінностей у повсякденну виховну практику, через творчу, пізнавальну та соціально значущу діяльність;

– пізнання себе та формування світогляду: розвиток особистості як цілісної системи поглядів, цінностей, уявлень та переконань, через яку людина усвідомлює своє місце у світі, розуміє історію, культуру, державність та захищає національні інтереси.

Інструменти впровадження:

духовно-творче мистецтво (практичне використання художнього слова, мистецтва та фольклору, театральних постановок, аналізу казок, народних оповідань, поезії та класичної літератури, що висвітлюють боротьбу добра і зла в системі виховної діяльності закладу освіти);

уроки та курси духовно-морального спрямування (з акцентом на пізнавальному, ціннісно-світоглядному та культурологічному змісті, без залучення здобувачів освіти до релігійно-обрядових практик);

етичні, сократівські бесіди та дискусії (обговорення життєвих ситуацій, притч, біблійних історій, висловів та відеоматеріалів тощо);

виховні години (тематика самовираження, пошуку сенсу життя та визначення життєвих цілей);

*музичне та образотворче мистецтво (*ознайомлення із шедеврами духовної музики, іконописом та класичним живописом на релігійну тематику, що розвиває почуття краси, гармонії та піднесеності);

інтерактивні та рольові ігри (моделювання життєвих ситуацій, коли потрібно зробити вибір: злукавити чи сказати правду, захистити слабшого чи пройти повз тощо);

благодійність та волонтерство (практичне виявлення милосердя та турботи через допомогу дітям, людям похилого віку, воїнам і ветеранам ЗСУ тощо);

соціальне медіаволонтерство (створення контенту, спрямованого на протидію кібербулінгу, мові ворожнечі та дискримінації в інтернеті).

IV. Виховні орієнтири цінностей людської культури – це система базових гуманітарних, естетичних та етичних норм, що допомагає орієнтуватися у багатогранному просторі людської цивілізації та спрямована на формування у дітей та молоді загальної культури особистості (інтелектуальної, мовленнєвої, художньої), розвиток творчого потенціалу, художнього смаку, глибокого розуміння сутності мистецтва, поваги до праці та шани до вітчизняної та світової культурної спадщини.

Ключові ціннісні орієнтири:

естетична культура та емоційна чуйність – здатність глибоко сприймати, відчувати й осмислювати красу в мистецтві, природі та побуті; сформованість художнього смаку, вміння відрізняти справжню мистецьку цінність від кічу та сурогатів маскультури;

культурна спадщина та творче самовираження – шана до світового та вітчизняного культурного надбання; дієва турбота про збереження пам'яток культури; прагнення до власної творчої самореалізації (через літературу, музику, театр, візуальні мистецтва тощо);

повага до праці та творчості (культура творення) – усвідомлення праці як головного джерела матеріальної та духовної культури людства; повага до людей праці, результатів їхньої діяльності та інтелектуальної власності (авторського права);

інтелектуальна культура та прагнення до знань – цінність самоосвіти, висока культура читання та критичного засвоєння інформації; повага до науки та світоглядного розширення меж власного розуму (навчання впродовж життя);

культура поведінки та спілкування (етикет) – дотримання високих стандартів мовленнєвої культури, шляхетності та ввічливості у щоденному житті; володіння цифровим етикетом (нетикетом) та повага до особистих кордонів інших людей під час комунікації.

Особливості виховного процесу:

– формування усвідомлення унікальної цінності української національної культури як невіддільної складової світової спадщини;

– пошук естетичних ідеалів як соціальних індивідуально-психологічно зумовлених уявлень про досконалу красу в природі, суспільстві, людині, праці, побуті;

– оволодіння основами народного мистецтва, усної народної творчості, музики, мистецтва, праці;

– розкриття внутрішніх ресурсів, здібностей та креативного мислення, що допомагає гнучко адаптуватися до змін, генерувати інноваційні ідеї та будувати власне життя за законами краси;

– формування культури поведінки, мовлення, охайності та етикету через інтеграцію естетичних норм у щоденну міжособистісну взаємодію;.

– виховання чіткого усвідомлення себе частиною українського народу та водночас повноправним громадянином глобального світу.

Інструменти впровадження:

музейна педагогіка та артпростори (реальні та віртуальні екскурсії до музеїв, театрів і картинних галерей, майстер-класи від народних умільців тощо);

творчі проєкти (фестивалі народних ремесел, літературні вітальні, театральні постановки, конкурси малюнків чи фотографій);

метод культурних проєктів (самостійна або групова дослідницька робота учнів щодо створення цифрового путівника «Культурна спадщина мого села / міста», віртуального музею або дослідження «Як виникли сучасні права / звичаї людини»);

інтерактивні обговорення (дискусії навколо прочитаних книг, переглянутих фільмів чи прослуханої музики тощо);

контекстуальний аналіз першоджерел (робота із філософськими есе, історичними маніфестами, світовою класикою літератури для розуміння еволюції людської думки і гуманізму в світову та національну культуру);

творчі майстерні (воркшопи) (залучення до безпосереднього створення культури (живопис, гра на інструментах, театральні постановки, гончарство, літературні спроби).

наскрізна соціокультурна інтеграція (внесення культурного контексту в точні та природничі науки).

V. Виховні орієнтири екологічних та здоров'язбережувальних цінностей – це спрямованість виховання на формування екоцентричного світогляду, культури здорового способу життя та усвідомлення нерозривної єдності людини з навколишнім середовищем на засадах сталого розвитку та природовідповідних основ розвитку особистості.

Ключові ціннісні орієнтири:

екоцентричне мислення та глобальна відповідальність – сприйняття природи як самоцінної системи, а не просто ресурсу; розуміння прямого взаємозв'язку між локальними діями кожної людини та глобальними кліматичними змінами на планеті;

екологічна культура – сформована система наукових знань про процеси та результати взаємодії людини, суспільства і природи; відповідальність за природу як основу життя та готовність до природоохоронної діяльності;

цінність цілісного здоров'я – сприйняття власного здоров'я як гармонії фізичного, психічного й духовного благополуччя; свідоме дотримання культури руху, раціонального харчування, гігієни праці та відпочинку; стійка відмова від шкідливих звичок;

культура здорового харчування – усвідомлений вибір, приготування, вживання їжі, що забезпечує нормальний розвиток, дарує енергію та запобігає захворюванням;

психоемоційна стійкість – розвиток емоційного інтелекту, навичок саморегуляції та подолання стресу; вміння підтримувати власний ментальний баланс та емпатійно взаємодіяти з іншими в кризових ситуаціях;

культура безпеки та цивільний захист – сформованість стійких навичок безпечної поведінки в побуті, природному, екологічному та цифровому просторі; знання алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, володіння основами мінної безпеки та базовими навичками надання першої домедичної допомоги.

Особливості виховного процесу:

– спрямування екологічної освіти і виховання на вивчення закономірностей функціонування біосистем та глибоке усвідомлення єдності людини й біосфери;

– повсякденне впровадження принципів свідомого споживання: сортування сміття, зменшення використання пластику, збереження біорізноманіття та впровадження енерго- і водоощадних технологій;

– формування розуміння залежності людини від природи, необхідності жити з нею в гармонії;

– виховання особистої відповідальності за збереження природи як національного багатства, основи життя на Землі;

– формування готовності здобувачів та здобувачок освіти до раціонального використання природних ресурсів та активної природоохоронної діяльності;

– набуття практичного досвіду повсякденної турботи про довкілля та екологічного волонтерства;

– розвиток сталої мотивації до регулярної рухової активності, раціонального харчування та усвідомленої відмови від шкідливих звичок.

Інструменти впровадження:

проєктна діяльність (проведення екологічних стартапів, акцій з озеленення територій, днів здоров'я тощо);

здоров'язбережувальне середовище (створення безпечного та дружнього простору, дотримання санітарно-гігієнічних норм і режимів навчання в нових вимірах безпеки);

екологізація побуту школи (впровадження культури роздільного збору сміття (встановлення боксів для пластику, паперу, батарейок), використання енергоощадного освітлення, озеленення класів та коридорів тощо);

динамічні паузи, психологічні хвилинки та веселі перерви (впровадження обов'язкових коротких рухових або нейропсихологічних вправ під час уроків (наприклад, пальчикова гімнастика, вправи для очей, кінезіологічні практики тощо);

ековалеологічний підхід (організація інтегрованих уроків (біологія, географія, основи здоров'я) екологічного спрямування, використання інноваційних форм та видів діяльності (проєкти, гейміфікація, діджиталізація, ековолонтерство тощо);

тарілка здорового харчування (рекомендації щодо різноманітності та збалансованості продуктів харчування, правил здорової тарілки, питного режиму, режиму харчування та усвідомленості, контролю цукру, солі та жирів);

шкільне самоврядування та «Екопатрулі» (створення учнівських ініціативних груп, які контролюють вимкнення зайвого світла, збереження води, організовують рейди з перевірки чистоти чи допомагають у їдальні пропагувати здорове меню);

екодія (підтримка екологічних громадських ініціатив щодо захисту довкілля та боротьби зі зміною клімату);

методика «зелений клас» (залучення батьків і педагогів до створення безпечного, екологічного та сприятливого для здоров'я освітнього простору для проведення занять, уроків на природі);

екологічний та оздоровчий туризм (організація регулярних піших походів, екскурсій до дослідження природоохоронної зони річок і озер, заповідників, екостежок, де поєднується фізична активність, загартовування та вивчення біорізноманіття).

VI. Виховні орієнтири родинних та особистісно-ментальних цінностей – це система цілеспрямованих психолого-педагогічних засад, що визначає напрям формування в особистості базових життєвих пріоритетів, моральних якостей, ментальних установок та ставлення до сім'ї, що є основою для формування культури сімейного життя, усвідомлення ролі сім'ї у суспільстві та розвитку здатності дитини до гармонійної і конструктивної взаємодії з навколишнім світом.

Ключові ціннісні орієнтири:

любов, довіра – почуття глибокого емоційного зв'язку через родинну прив'язаність та мікроклімат довіри; побудова стосунків у сім'ї на засадах щирості, емоційної підтримки та психологічної безпеки;

вірність – усвідомлена відданість родині, близьким людям, власним моральним цінностям і значущим взаєминам, що виявляється у довірі, надійності, дотриманні слова, взаємній підтримці та відповідальності за стосунки, із повагою до власної гідності та гідності іншого;

родинна спадкоємність та культура батьківства – повага до свого родоводу, плекання сімейних звичаїв і традицій; усвідомлення відповідальності за збереження пам'яті поколінь та формування свідомого ставлення до майбутнього батьківства й материнства;

етика родинних взаємин (довіра та повага) – створення безпечного мікроклімату в сім'ї, що базується на щирості, відсутності подвійних стандартів, повазі до особистих кордонів та гідності кожного члена родини (як старших, так і молодших);

*культура взаємодопомоги та родинного обов'язк*у – практичний досвід спільної праці, турботи про хворих, старших чи молодших членів сім'ї; уміння ділити побутові обов'язки, що становить основу для подальшої соціальної відповідальності;

особистісна доброчесність та чесність – сформованість внутрішньої потреби діяти правдиво, тримати чітке моральне слово перед собою та рідними; здатність брати відповідальність за власні вчинки, їх наслідки;

культурно-ментальні орієнтири особистості – сформовані під впливом родини, культури, історичного досвіду та соціального середовища способи світосприйняття і ціннісного ставлення до себе, інших людей, родини, спільноти, праці, свободи та відповідальності;

самодисципліна – здатність свідомо організовувати власну поведінку й діяльність, дотримуватися прийнятих рішень і зобов'язань, керувати своїми імпульсами, доводити розпочате до завершення та відповідально ставитися до обов'язків перед собою, родиною й іншими людьми;

життєстійкість – здатність особистості зберігати внутрішню опору в складних життєвих обставинах, адаптуватися до змін, конструктивно долати труднощі, відновлюватися після невдач і втрат, звертатися по підтримку та продовжувати особистісний розвиток.

Особливості виховного процесу:

– плекання родинних традицій та тяглості поколінь (усвідомлення нерозривної приналежності себе до свого родоводу, родини і суспільства, дослідження сімейної історії, звичаїв та реліквій);

– формування культури взаємин і емпатії, розвиток толерантності, делікатності, тактовності, вміння вибудовувати довірливі взаємини, досягати порозуміння та конструктивно взаємодіяти;

– утвердження гендерної рівності та партнерства через усвідомлене розуміння рівноправних ролей чоловіка та жінки у розбудові гармонійної, партнерської майбутньої сім'ї;

– розвиток культури спілкування та медіації – набуття навичок ефективної комунікації, запобігання конфліктам та їх мирного розв'язання в колі близьких та соціумі;

– перетворення моральних норм і цінностей на внутрішні переконання та особистісні орієнтири дитини через досвід взаємоповаги, довіри, турботи, відповідальності та підтримки в родинному й освітньому середовищі;

– формування культури сімейних відносин та готовності до свідомого дорослого життя;

– опора на народні традиції та родовід (етнопедагогіка);

– залучення до культури побутової праці та фінансової грамотності – ознайомлення з раціональним розподілом обов'язків у сім'ї, досвідом спільного побуту та культурою управління фінансовим добробутом родини;

– виховання емпатії через турботу про ближніх (допомога літнім родичам, догляд за молодшими, підтримка членів родини у періоди хвороби чи стресу);

– формування культури турботи про себе та інших, поваги до особистих меж, емоційних потреб і права кожного на особистий простір; створення умов для саморегуляції, відпочинку та відновлення емоційної рівноваги;

– розвиток сімейного волонтерства (активна участь родин у благодійних акціях, ярмарках, соціальних проєктах тощо).

Інструменти впровадження:

соціально-педагогічні проєкти (створення родинних дерев, дослідження сімейних реліквій, інтерактивні дослідження «Історія моєї родини в історії України» тощо);

родинні та міжпоколіннєві доброчинні ініціативи (спільне волонтерство дітей і батьків, благодійні ярмарки, підтримка людей старшого віку та сімей, які потребують допомоги, акції взаємодопомоги й турботи у громаді);

наставництво та взаємопідтримка – організація практик наставництва, взаємодопомоги, обміну життєвим досвідом між дітьми, педагогами, батьками та представниками різних поколінь.

традиційні заходи та свята (проведення Дня матері, Дня батька, Дня родини, творчої майстерні «Подарунок серця», сімейного квест-турніру тощо);

родинна педагогіка та сімейне консультування (сімейні вітальні, батьківські тематичні клуби та всеобучі, круглі столи та тренінги з педагогіки партнерства тощо);

кейс-метод та сторітелінг (аналіз життєвих ситуацій, творів літератури або реальних історій людей, які демонструють високу ментальну стійкість, гідність чи відданість родині, виховання на позитивних прикладах)*;*

курс вивчення основ сім'ї (виховання культури сімейних стосунків та підготовки до укладання шлюбу);

створення медіапродуктів (запис подкастів, зйомка коротких відеороликів чи написання есе з тем про ментальні кордони, силу роду і передачу родинних традицій).

VII. Виховні орієнтири загальнолюдських і гуманістичних цінностей – це система вищих морально-етичних засад і педагогічних цілей, спрямованих на формування у людини поваги до людської гідності, свободи, справедливості та усвідомлення себе частиною світового співтовариства, пошук внутрішнього «морального компасу людини» та розвиток особистості як вищої цінності суспільства, де головним фокусом є повага до себе та побудова здорових стосунків з іншими людьми.

Ключові ціннісні орієнтири:

абсолютна цінність людського життя та гідності – глибоке розуміння того, що право на життя, свободу, безпеку та недоторканність є фундаментальним для кожної людини від народження; визнання права кожної особистості бути собою без жодних умов; виховання самоповаги та поваги до чужих кордонів;

чесність та доброчесність – внутрішня моральна опора, щирість у стосунках із собою та іншими, неприйняття обману*;*

діяльний гуманізм (альтруїзм та милосердя) – готовність не лише співчувати, а й діяти в інтересах іншої людини: безкорисливо допомагати, виявляти доброту, емпатію, милосердя й солідарність, підтримувати тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах або потребує допомоги, поважаючи гідність, унікальність і рівну цінність кожної людини;

культура ненасильства та миротворчість – стійке неприйняття будь-яких форм насильства, агресії та жорстокості (зокрема щодо тварин і природи); прагнення до розв'язання конфліктів виключно через конструктивний діалог, медіацію та пошук компромісу;

глобальне мислення та солідарність людства – усвідомлення себе частиною світової спільноти; розуміння глобальних викликів людства та готовність робити свій внесок у сталий розвиток планети, збереження миру та подолання загальносвітових криз.

Особливості виховного процесу:

– упровадження гуманістичної етики та ставлення до людини як до найвищої цінності;

– визнання прав і свобод особистості (економічних, політичних, громадянських, соціальних, екологічних, культурних тощо);

– розвиток агентності особистості та формування soft skills (фокус на здатності бути активним суб'єктом свого життя, розвивати критичне мислення, емоційний інтелект та лідерство);

– ненасильницьке формування будь-яких якостей, здорової самооцінки та ментального благополуччя;

– формування гуманістичного світогляду, що ґрунтується на визнанні людини, її життя, гідності, прав і свобод найвищими цінностями, здатності узгоджувати власні потреби та інтереси з правами, потребами й інтересами інших людей та обирати морально відповідальні способи досягнення власних цілей;

– формування глобального громадянства та кроскультурної компетентності (вміння взаємодіяти у глобалізованому світі);

– формування культури гуманної взаємодії, заснованої на повазі до людської гідності, взаєморозумінні, емпатії, солідарності, діалозі та відповідальності за наслідки власних дій для інших людей і суспільства.

Інструменти впровадження:

соціальне проєктування (залучення молоді до вирішення реальних кейсів і проблем громади (екологічні ініціативи, допомога вразливим групам, благодійність тощо);

діалогова взаємодія (навчання ненасильницькому спілкуванню та практикам вирішення конфліктів через фасилітовані дискусії; формування навичок слухати без засудження та аргументувати власну позицію, поважаючи кордони інших);

культура особистого бренду та рольова модель педагога (демонстрація гуманістичних цінностей та доброчесності через щоденну поведінку, екологічний фідбек і стиль міжособистісного спілкування);

метод моральних дилем (Л. Кольберга) (обговорення складних життєвих ситуацій, що стимулює ціннісний вибір і немає однозначно правильної відповіді);

кейс-метод (аналіз реальних історичних або сучасних ситуацій, де учні мають розв'язати конфлікт культур, знайти компроміс чи оцінити вчинок з позиції етики та моралі);

жива бібліотека (зустрічі, де «книгами» є люди з унікальним життєвим досвідом або представники меншин, що допомагає долати суспільні стереотипи);

форум-театр (інтерактивний театр, де глядачі можуть зупинити дію і вийти на сцену замість актора, щоб спробувати змінити хід конфлікту).

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ

І. Національні та громадянські цінності

Свідомий/ма патріот/ка, захисник/ця своєї країни з розвиненою національною ідентичністю:

чітко ідентифікує себе громадянином/кою України, знає, поважає та популяризує українську мову, історію, культуру, державні символи та традиції; розуміє свої права та обов'язки перед державою та суспільством; готовий/ва брати активну участь у житті своєї громади та країни (від волонтерства до виборчого процесу); володіє високим рівнем оборонної свідомості, поважає інституції безпеки та оборони, усвідомлює цінність суверенітету та територіальної цілісності України.

ІІ. Демократичні та європейські цінності

Вільна особистість із критичним мисленням, інтегрована в європейський та світовий культурно-правовий простір:

розуміє та поважає верховенство права, свободу слова, рівність прав людини; розв'язує конфлікти виключно у правовому та діалоговому полі; уміє аналізувати інформацію, розрізняти фейки, маніпуляції та пропаганду; має стійкість до інформаційних загроз; поважає різноманітність (культурну, релігійну, етнічну), демонструє відсутність ксенофобії, дискримінації та стереотипів; відкрита до міжкультурного діалогу в контексті європейської інтеграції України.

ІІІ. Духовні та християнські цінності

Внутрішньо зріла людина з високим рівнем самоусвідомлення, яка шукає сенс життя та прагне до внутрішньої гармонії:

має власну внутрішню систему життєвих орієнтирів; усвідомлює сенс свого життя, не зводячи його лише до матеріального споживання; здатний/на до самоаналізу, прощення, співпереживання та вдячності; поважає свободу совісті та релігійні почуття інших людей; сприймає світ через призму краси, гармонії та творення; здатний/на до глибоких емоційних і духовних переживань.

IV. Цінності людської культури

Культурна, інтелігентна особистість із розвиненим естетичним смаком та потребою в постійному саморозвитку:

розуміє світовий та вітчизняний мистецький контекст (літературу, живопис, музику, архітектуру); уміє інтерпретувати твори мистецтва; прагне до краси в побуті, поведінці, мовленні (культура спілкування, нетикет); здатний/на до творчого самовираження; усвідомлює цінність знань, має високу культуру читання та самоосвіти, прагне навчатися впродовж усього життя.

V. Екологічні та здоров'язберігаючі цінності

Екосвідома людина, яка відповідально ставиться до власного здоров'я, безпеки та майбутнього планети:

розуміє взаємозв'язок між діями людини та станом довкілля; практикує екологічний спосіб життя (сортування сміття, енергоефективність, свідоме споживання, збереження біорізноманіття); свідомо обирає здоровий спосіб життя (раціональне харчування, регулярну фізичну активність, повноцінний відпочинок); відмовляється від шкідливих звичок; володіє навичками саморегуляції, управління стресом, збереження ментального здоров'я; уміє надавати першу домедичну допомогу та психологічну підтримку.

VI. Родинні та особистісно-ментальні цінності

Надійна, чесна людина, здатна будувати міцні гармонійні стосунки на засадах любові та взаємоповаги:

поважає батьків та старші покоління, знає свій родовід; готовий/ва до створення власної сім'ї, усвідомленого батьківства / материнства та виховання дітей; демонструє академічну та життєву доброчесність, вірність слову, чесність перед собою та іншими; здатний/на на безкорисливу допомогу, підтримку близьких і друзів, виявляє турботу, чуйність та тактовність**.**

VII. Загальнолюдські та гуманістичні цінності

Людина-гуманіст, яка понад усе ставить абсолютну цінність людського життя, свободи та справедливості:

керується принципом «не нашкодь»; виявляє милосердя, альтруїзм, повагу до гідності кожної людини, незалежно від її статусу; готовий/ва захищати слабших, виступати проти жорстокості та будь-яких проявів несправедливості в суспільстві; усвідомлює себе частиною людства; розуміє глобальні виклики (бідність, кліматичні зміни, війни) та прагне зробити свій внесок у мирне співіснування на Землі**.**

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

І. Нормативно-правові документи

Законодавство України та державні стратегічні документи

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 22.06.2026).

2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 22.06.2026).

3. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text (дата звернення: 22.06.2026).

4. Про дошкільну освіту : Закон України від 06.06.2024 № 3788-IX. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text (дата звернення: 22.06.2026).

5. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text (дата звернення: 22.06.2026).

6. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 22.06.2026).

7. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text (дата звернення: 22.06.2026).

8. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text (дата звернення: 22.06.2026).

9. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text (дата звернення: 22.06.2026).

10. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-р#Text (дата звернення: 22.06.2026).

11. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text (дата звернення: 22.06.2026).

12. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках : постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1322. *Верховна Рада України*.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-п#Text (дата звернення: 22.06.2026).

13. Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року : постанова Кабінету Міністрів України від 30.07.2024 № 864, зі змінами. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-п#Text (дата звернення: 22.06.2026).

14. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text (дата звернення: 22.06.2026).

Нормативно-програмні документи Рівненської області

15. Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2027 року : затв. рішенням Рівненської обласної ради від 13.03.2020 № 1618 ; зі змінами, затв. рішенням Рівненської обласної ради від 28.03.2025 № 1069. *Рівненська обласна державна адміністрація :* офіц. вебсайт. URL: https://www.rv.gov.ua/stratehiia-rozvytku-rivnenskoi-oblasti-na-period-do-2027-roku (дата звернення: 22.06.2026).

16. Про план заходів на 2025–2027 роки із реалізації Стратегії розвитку Рівненської області на період до 2027 року : рішення Рівненської обласної ради від 20.03.2026 № 1312. *Рівненська обласна рада* : офіц. вебсайт. URL: https://ror.gov.ua/rishennya-oblasnoyi-radi-8-sklikannya/1312-pro-plan-zahodiv-na-2025-2027-roki-iz-realizaciyi-strat-1774339387 (дата звернення: 22.06.2026).

17. Програма розвитку освіти Рівненської області на 2025–2027 роки : затв. розпорядженням голови Рівненської обласної державної адміністрації – начальника Рівненської обласної військової адміністрації від 10.12.2024 № 706. *Рівненська обласна рада :* офіц. вебсайт. URL: https://ror.gov.ua/diyuchi-oblasni-programi (дата звернення: 22.06.2026).

18. Обласна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності у Рівненській області на 2025–2028 роки : затв. розпорядженням голови Рівненської обласної державної адміністрації – начальника Рівненської обласної військової адміністрації від 10.12.2024 № 692. *Рівненська обласна рада* : офіц. вебсайт. URL: https://ror.gov.ua/diyuchi-oblasni-programi (дата звернення: 22.06.2026).

19. Обласна програма «Культура Рівненщини» на 2023–2027 роки : затв. розпорядженням голови Рівненської обласної державної адміністрації – начальника Рівненської обласної військової адміністрації від 04.11.2022 № 365, зі змінами. *Рівненська обласна рада* : офіц. вебсайт. URL: https://ror.gov.ua/diyuchi-oblasni-programi (дата звернення: 22.06.2026).

20. Програма «Діти Рівненщини» на 2024–2026 роки : затв. розпорядженням голови Рівненської обласної державної адміністрації – начальника Рівненської обласної військової адміністрації від 01.12.2023 № 630.

Рівненська обласна рада : офіц. вебсайт. URL: https://ror.gov.ua/diyuchi-oblasni-programi (дата звернення: 22.06.2026).

21. Обласна програма сприяння духовності, моральності та формування здорового способу життя в Рівненській області на 2026–2028 роки : затв. розпорядженням голови Рівненської обласної державної адміністрації – начальника Рівненської обласної військової адміністрації від 13.02.2026 № 70. *Рівненська обласна державна адміністрація* : офіц. вебсайт. URL: https://www.rv.gov.ua/ (дата звернення: 22.06.2026).

ІІ. Наукові та науково-методичні джерела

Національні та громадянські цінності

22. Бех І. Д., Журба К. О., Канішевська Л. В., Корнієнко А. В., Малиношевський Р. В., Рейпольська О. Д., Мусієнко О. В. Аналіз стану утвердження української національної ідентичності : препринт. Івано-Франківськ : НАЇР, 2024. 36 с.

23. Журба К. О., Бех І. Д., Канішевська Л. В., Корнієнко А. В., Малиношевський Р. В., Рейпольська О. Д. Виховні засади утвердження української національної ідентичності : метод. посіб. Івано-Франківськ : НАЇР, 2024. 124 с. DOI: 10.32405/978-617-8011-26-0-2024-124.

24. Журба К. О., Бех І. Д., Коломоєць Г. А., Трейтяк Д. В., Федоренко С. В., Шкільна І. М. Національна солідарність учнівської і студентської молоді в умовах війни і повоєнного часу : монографія / за ред. К. О. Журби. Івано-Франківськ : НАЇР, 2025. 188 с. DOI: 10.32405/978-617-8768-06-5-2025-188.

25. Вербицький В. В. Виховний потенціал закладів позашкільної освіти : метод. посіб. Київ : НЕНЦ, 2025. 376 с.

26. Формування в учнівської і студентської молоді національної солідарності в умовах війни та повоєнного часу : метод. посіб. / І. Д. Бех, Г. А. Коломоєць, Д. В. Трейтяк, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна, К. О. Журба. Івано-Франківськ : НАЇР, 2025. 148 с.

27. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді та батьків. 3-тє вид. Полтава, 1994. Т. 1. 192 с.

Демократичні та європейські цінності

28. Виховання цінностей особистості: європейський вектор та національний контекст : колективна монографія / Н. Безлюдна, В. Бойченко, О. Бялик та ін. ; за ред. О. М. Коберника. Умань : Візаві, 2023. 392 с.

29. Гомонюк О. М., Левко М. І. Демократичні цінності як основа розвитку сучасної освіти в Україні. *Академічні візії.* 2025. Вип. 47. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/3042 (дата звернення: 22.06.2026).

30. Маслова А. В., Гончарова О. А. Зміцнення провідних європейських цінностей в українській педагогічній освіті в умовах війни. *Вища освіта*

України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору. 2023. Вип. 91. С. 108–116. DOI: 10.38014/osvita.2023.91.10.

31. Зміцнення спільних європейських цінностей через освіту : зб. тез доп. ІІ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (Запоріжжя, 25 жовт. 2024 р.). Запоріжжя : Вид-во МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2024. 253 с.

Духовні цінності

32. Бех І. Д. Особистість у сяйві духовності : монографія. Київ ; Чернівці : Букрек, 2021. 244 с.

33. Тюріна Т. Г. Феномен духовності: духовно-педагогічний підхід. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2020. Т. 95. № 2. С. 201–213. DOI: 10.33216/2220-6310-2020-95-2-201-213.

Цінності людської культури

34. Кремень В. Г. Освіта незалежної України: стратегічні пріоритети розвитку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4. № 2. С. 1–10.

35. Локшина О. І. Європейський освітній простір: сучасні тенденції розвитку та перспективи для України. *Український педагогічний журнал.* 2024. № 4. С. 5–17.

36. UNESCO. Framework for Culture and Arts Education. Paris : UNESCO, 2024.

37. UNESCO. Recommendation on Education for Peace, Human Rights and Sustainable Development. Paris : UNESCO, 2023.

38. UNESCO. Recommendation on Education for Peace, Human Rights and Sustainable Development: An Implementation Guide. Paris : UNESCO, 2025.

39. OECD. Education for Human Flourishing: A Conceptual Framework. Paris : OECD Publishing, 2025. 147 p.

Екологічні цінності та цінності здоров’я

40. Білик Н. І., Ярошенко Т. І. Здорова школа – здорова родина громади у рамках реалізації Україно-швейцарського проєкту «Діємо для здоров’я». *Імідж сучасного педагога.* 2025. № 4 (223). С. 50–58. DOI: 10.33272/2522-9729-2025-4(223)-50-58.

41. Гнізділова О., Станіченко О. Еколого-моральні проєкти як засіб виховання чуйності у дошкільників. *Молодь і ринок*. 2021. № 2 (188). С. 11–15. DOI: 10.24919/2308-4634.2021.230435.

42. Захист і підтримка ментального здоров’я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді : монографія / В. Г. Панок, С. Д. Максименко, М. М. Слюсаревський та ін. ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : НАПН України, 2024. 188 с. DOI: 10.32405/978-617-7118-51-9-2024-188.

Родинні та особистісні цінності

43. Артюхіна Н. В., Сімовоник А. І. Проблеми та перспективи розвитку життєтворчих ресурсів особистості в юнацькому віці. *Особистісні ресурси людини на різних етапах життя :* колективна монографія / за заг. ред. З. О. Кіреєвої. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023.

44. Сподарук В. О. Формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи : кваліфікаційна робота. Вінниця : ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2024. 110 с.

45. Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності в умовах сучасного освітнього середовища : монографія / З. В. Охріменко, О. Л. Морін, А. М. Шевенко, Д. О. Закатнов, М. І. Піддячий ; за ред. З. В. Охріменко. Київ, 2022. 152 с.

Загальнолюдські та гуманістичні цінності

46. Грицак Н., Грицак Л. Загальнолюдські цінності як компонент моделі сучасного суспільства. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід* : зб. тез IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 13–14 трав. 2022 р.). Тернопіль : Вектор ; ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 38–40.

47. Етика та загальнолюдські цінності. Доброчесність та етика : модуль 2. Освіта заради справедливості. Відень : Організація Об’єднаних Націй, 2021. 26 с.

48. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні / Л. Акуленко, О. Балакірєва, І. Волосевич та ін. Київ : Український центр європейської політики, 2020. 216 с.

ІІІ. Регіональні та краєзнавчі джерела

49. Долганов П. Життя і загибель єврейської громади Здолбунова. Рівне : Волинські обереги, 2024. 328 с.

50. Кондур О. С., Прокопів Л. М. Літературне краєзнавство як інструмент національно-патріотичного виховання молодших школярів. *Педагогічна Академія: наукові записки.* 2025. № 20. DOI: 10.5281/zenodo.16354126.

51. Перевознюк В. В. Вивчення літератури рідного краю на засадах педагогіки місця. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 80. Т. 2. С. 54–57. DOI: 10.32840/1992-5786.2022.80.2.10.

52. Рівне – місто моє. Краєзнавчий матеріал : навч.-метод. посіб. для вчителів початкових класів / за заг. ред. Т. Б. Суржук. Луцьк : Волиньполіграф, 2017. 300 с.

IV. Використання генеративного штучного інтелекту

53. OpenAI. ChatGPT [генеративна система штучного інтелекту]. Модель GPT-5.6. URL: https://chatgpt.com/ (дата звернення: 22.06.2026).

Примітка. Під час підготовки Програми використано генеративну систему штучного інтелекту ChatGPT (OpenAI) як допоміжний інструмент для мовно-стилістичного редагування, структурування матеріалу, уточнення формулювань та опрацювання окремих змістових положень. Остаточний добір джерел, перевірку інформації, редагування та відповідальність за зміст Програми здійснено авторами.

Список використаних джерел є відкритим і може актуалізуватися відповідно до змін нормативно-правової бази, прийняття нових державних і регіональних програм, появи нових наукових досліджень, науково-методичних матеріалів та освітніх практик.

Авторський колектив:

Гавлітіна Тетяна Миколаївна, завідувач кафедри педагогіки й освітніх інновацій Рівненського ОІППО, кандидат педагогічних наук, доцент.

Давидюк Наталія Юріївна, методист лабораторії національного виховання Рівненського ОІППО, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології й інклюзивної освіти.

Мінакова Наталія Георгіївна, методист лабораторії національного виховання Рівненського ОІППО, старший викладач кафедри педагогіки й освітніх інновацій.